

Психологічна атмосфера та арт-терапія на заняттях скульптури**Штикало Тетяна Степанівна¹***Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна*E-mail: v.hofmann@ukr.netORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7014-2915>**Величко Дмитро Олександрович²***Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна*E-mail: Velichko.DO@pdpu.edu.uaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4961-2481>**Твердохлібова Яніна Миколаївна³***Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна*E-mail: yanabreadhard@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7321-3109>

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню та практичній апробації необхідності створення на заняттях з художньо-творчої діяльності (скульптури) позитивної психологічної атмосфери, а також можливості подолання психологічної напруги засобом арт-терапевтичних вправ. Актуальним є виявлення тих засобів та методів організації освітньо-виховного процесу студентів на заняттях зі скульптури, які є найбільш ефективними у створенні такої психологічної атмосфери, яка сприятиме художньо-творчій діяльності та активізуватиме мистецький потенціал здобувачів освіти. Зокрема, розглянуто феномени психологічної атмосфери та арт-терапії, їх особливості в контексті художньо-творчої діяльності та можливість включення цих питань в освітньо-виховний процес художньо-графічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Тобто йдеться про створення такої ситуації в освітньому процесі на заняттях зі скульптури, за якої студенти відчуватимуть свою психологічну захищеність, мотивацію до навчання та творчу насагу. Адаптація освітнього середовища відповідно до сучасних критеріїв збереження психологічного здоров'я, що допомагає подолати проблеми психічної неврівноваженості майбутніх викладачів мистецьких спеціальностей.

У статті представлено розроблення арт-терапевтичних вправ зі скульптурою, які сприяють подоланню стресу, внутрішньої напруги студентів та емоційного вигорання. Висвітлено досвід впровадження такого розроблення в освітньо-виховний процес майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Наголошено на важливості підготовки психологічно здорових випускників педагогічних спеціальностей. Запропоновані методи та прийоми за підтримки практикуючих психологів були апробовані за студентами художньо-графічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Практика застосування зазначених у статті методів та спостереження за результатами проводилися впродовж кількох років. Аналіз первинних результатів спостережень за психічним станом студентів після занять із використанням запропонованих методів та проведення арт-терапевтичних вправ, демонструє підвищення включення студентів в освітньо-виховний процес та активізацію художньо-творчих здібностей. Авторами було визначено основні шляхи забезпечення

¹ старший викладач кафедри теорії і методики декоративно-прикладного мистецтва та графіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

² заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри образотворчого мистецтва, декан художньо-графічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

³ кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії і методики декоративно-прикладного мистецтва та графіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

психологічно здорової атмосфери під час навчання скульптурного мистецтва, які можуть бути адаптовані до інших навчальних предметів мистецького циклу.

Пропонована стаття не вичерпує всіх аспектів визначеної теми і не претендує на завершеність у поставленому питанні. Зокрема, потребує подальших досліджень визначення ефективності запропонованих методів та вправ методом анкетування, тестування та математичного аналізу здобутих результатів, для закріплення первинних висновків, яких дійшли під час польового спостереження за студентами. Це демонструє потенціал обраної теми та необхідність подальшої роботи в цьому напрямі. Натомість, ті рішення та висновки з означених питань, яких дійшли в процесі дослідження, дають нам змогу сформулювати методичні засади зі створення позитивної психологічної атмосфери та подолання психологічної напруги на заняттях із художньо-творчої діяльності (скульптури), що є важливим кроком у становленні психологічно здорового суспільства майбутнього.

Ключові слова: психологічна атмосфера, арт-терапія, психологічна розрядка, художньо-творча діяльність, скульптура.

Вступ. Для забезпечення системи освіти України психологічно здоровими та індивідуально цілісними кадрами, необхідно піклуватися про ментальне здоров'я студентів педагогічних університетів ще у процесі їхнього навчання у ЗВО. Відповідно до цього актуальність дослідження зумовлена необхідністю виховання нового покоління випускників мистецьких спеціальностей, які володітимуть не лише професійними художніми та педагогічними вміннями, навичками і знаннями, але й матимуть відповідний рівень психологічної гармонії.

Визначення принципів забезпечення психологічно позитивної атмосфери та терапевтичних занять у процесі навчання на художньо-графічному факультеті сприяє цілісному розвитку студентів, майбутніх викладачів мистецьких предметів. Окрім того, шляхи підвищення включення студентів в освітньо-виховний процес, а також активізація їхніх творчих здібностей передбачено дослідженням, адже вони мають одне започатковане художньо-психологічне підґрунтя. Для реалізації такої практики важливе місце відводиться різноманітним методам і формам навчання, які можуть поєднуватися та доповнювати один одного.

Авторами проаналізовано наукову літературу в діапазоні визначеної тематики. Визначення специфіки психологічного стану студентів можна знайти в працях таких учених, як М. Рибников, Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Куліш, І. Нікуліна та ін. Дослідженню ролі психологічної атмосфери в навчанні приділяли увагу такі видатні науковці, як К. Андерсон, С. Максвелл, К. Рейнольдс, Д. Бромхед тощо. Вітчизняні та іноземні вчені активно досліджують феномен арттерапії, серед них можна відзначити О. Вознесенську, О. Скнара, Н. Буркало, Д. Гусака, М. Росаль та ін.

Натомість, формування позитивної атмосфери на заняттях художньо-творчої діяльності (скульптури) та наявності арт-терапевтичних завдань для покращення психологічного стану майбутніх викладачів мистецтва не було предметом дослідження.

Зазначимо що в україномовному науковому середовищі недостатньо розкрито значення ролі позитивної атмосфери на заняттях із предметів мистецького циклу у ЗВО. Наявні дослідження переважно не акцентують на специфіці конкретної галузі знань, а подають загальний огляд психологічному клімату в навчанні. Водночас дослідники не приділяють достатньої уваги можливості включення арт-терапії на заняттях із художньо-творчої діяльності, у нашому випадку скульптури. Враховуючи підвищення вимог до випускників педагогічних університетів, які повинні забезпечувати країну професійними кадрами, ставиться завдання щодо покращення психологічного стану майбутніх викладачів.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – визначення та апробація методів і прийомів забезпечення психологічно позитивної атмосфери на заняттях зі скульптури у процесі підготовки майбутніх фахівців, а також включення терапевтичних занять для зниження внутрішньої напруги та стресу у студентів у процесі ліплення з глини.

Відповідно до визначеної мети, сформульовано і завдання дослідження – запровадження низку методичних рекомендацій, спрямованих на створення позитивної атмосфери навчання, та формування психологічно здорової особистості студента художньо-графічного факультету; ввести арт-терапевтичні заняття з ліплення до системи навчання на художньо-графічному факультеті.

Результати дослідження. В останні десятиліття питання психологічного здоров'я молодого покоління стає все більш актуальними та одночасно й гострішим. Сучасна система освіти також включена в цю проблему, адже саме в закладах освіти відбувається переважна більшість подій у житті молоді. Відповідно до цього, заклади педагогічної вищої освіти, де не тільки відбувається розвиток конкретних осіб, які там навчаються, але й готуються кваліфікаційні кадри, які в майбутньому будуть

працювати з дітьми, мають бути включені в означену проблематику й сприяти її вирішенню, відповідати вимогам сучасних тенденцій, забезпечувати здоровий психологічний розвиток майбутніх вчителів.

Для того, щоб визначити шляхи формування психологічно клімату на заняттях з художньо-творчої діяльності у ЗВО, необхідно насамперед зрозуміти психологічні особливості студентського віку, спираючись на які можна проводити певні дії. Сьогодні вітчизняні психологи базуються на засадах досліджень Л. Виготського, котрий визначав студентство, не як завершення дитячого періоду, а як початок дорослого етапу. Л. Виготський писав: «Вік від 18 до 25 років становить швидше початкову ланку в ланцюзі дорослих віків, ніж кінцеву ланку в дитячому розвитку ...». Це важливий аспект, адже дає розуміння того, що психологічні особливості студентів докорінно відрізняються від школярів. У цей період формуються самопізнання, уявлення про сенс життя, актуальним стає питання свого майбутнього (Психологічні особливості, 2013). Всі ці аспекти водночас з тим дуже сильно впливають на емоційний стан студентів, адже окрім психіко-фізіологічних змін, вони перебувають і в новому соціальному середовищі – університеті. Відповідно до цього, психічний стан студентів неврівноважений, вони потребують підтримки та розуміння своєї психологічної безпеки в новому становищі. Для цього і необхідно підлаштовувати навчання під емоційне положення студентів.

Впровадженню різноманітним прийомам і методам покращення психологічної атмосфери в навчанні студентів на заняттях скульптури передував теоретичний аналіз, в ході якого було визначено специфіку феномена «психологічний клімат». Психологічна атмосфера в навчанні стосується соціальних характеристик освітнього закладу з погляду відносин між тими, хто навчається, та тими, хто навчає, акцентів на навчанні та викладанні, цінностей і норм, а також спільних підходів і практик (Anderson, 1982).

Психологічна атмосфера є головним прогностичним показником емоційних і поведінкових результатів студентів. Це впливає на адаптивну психосоціальну адаптацію студентів, результати психічного здоров'я і самооцінку. Емоційний стан в освітньому закладі також впливає на поведінку студентів, наприклад, на рівень залюкування та агресії (Maxwell, 2017). Нарешті, що має особливе значення для нашого дослідження, було виявлено, що позитивна психологічна атмосфера при роботі на заняттях зі скульптури впливає на художньо-творчі здібності студентів, та їх включення в навчально-виховний процес.

Психологічний клімат в освітньому закладі має бути позитивним на всіх рівнях, однак кожен викладач, відповідно до своєї спеціальності може обирати певні шляхи досягнення цієї цілі. Особливо актуально є для мистецьких галузей, де проведення арт-терапевтичних занять із покращення емоційного стану студентів є складником освітнього процесу. Відповідно до нашої спеціальності, розробили та апробували ряд рекомендацій з покращення психологічної атмосфери на заняттях зі скульптури.

1. Створення відповідного середовища навчання.

Довкілля, в якому перебуває людина, дуже важливі для нашого самовідчуття. Тому для того, аби студенти психологічно краще почувалися, необхідно створити відповідні умови для їхнього навчання. В скульптурній майстерні необхідно створити творчу атмосферу, надати можливість студентам вільного доступу до інструментів, матеріалів. Відчуваючи себе частиною простору, а не гостем, здобувачі освіти краще адаптуватимуться в новому для них місці, та будуть впевненіше себе відчувати.

2. Налагодження позитивної та творчої атмосфери в майстерні.

Найважливішим складником у психологічній атмосфері навчання є звісно людські взаємовідносини між членами освітнього процесу. Шанобливі та взаємно поважні відносини між педагогом та студентами мають бути базовим рівнем у спілкуванні. Окрім того, викладачу слід не допускати конфронтації між студентами, всі суперечки мають залишатися поза освітнім закладом та вирішуватися окремо. Натомість, заняття скульптури, окрім базових вимог до позитивної атмосфери на занятті, потребує ще і створення творчого настрою. Для досягнення цієї мети було застосовано музичний супровід класичною музикою процесу ліплення та формовки скульптури. Існує багато наукових досліджень, які підтверджують позитивний вплив класичної музики на емоційний та інтелектуальний стан студентів (Osmanoğlu, 2019). Як показала практика, при роботі студентів з увімкненим аудіо-супроводом класичних композицій, активність їх включення в роботу підвищується, покращується концентрація на роботі зі скульптури, водночас покращується настрій здобувачів освіти. Наші спостереження показали, що найбільш вдалим є вибір тих класичних композицій, у яких відсутні динамічні та тривожні елементи, для налагодження позитивної психологічної атмосфери слід вмикати спокійні та заспокійливі композиції.

3. Впровадження арт-терапевтичних завдань в навчанні скульптури.

Арт-терапія важливий механізм подолання психологічних труднощів та проблем. Вона допомагає людям різного віку подолати свої труднощі та повернутися до нормального психологічного стану (Енциклопедичний словник з арт-терапії, 2017). У складних випадках звісно вона має проводитись із

професійними психологами, вже багато років на базовому рівні різні мистецькі заклади практикують арт-терапевтичні заняття для покращення емоційного стану студентів. Скульптура є одним із найкращих видів мистецтва, який застосовується в арт-терапії. Робота з м'якою глиною, об'ємність створених форм, можливість роботи твір мистецтва своїми руками та відчувати його – все це зумовлює популярність скульптурних занять з ліплення в арт-терапії. Надаючи можливість студентам виконувати не академічні завдання, а стимулювати їх на проведення різноманітних легких завдань з ліпленням глини, допоможе їм розслабитися та звикнути до матеріалу. Такі не навчальні заняття можна проводити на перших курсах навчання, або додатково в періоди сесії, аби допомогти з психологічною розрядкою студентам.

Висновки. Виявлені шляхи покращення психологічної атмосфери під час навчання студентів художньо-графічного факультету скульптури демонструють потенціал цієї сфери досліджень. А арт-терапія з ліплення в поєднанні з такими формами покращення інтелектуального та творчого мислення, як прослуховування композицій класичної музики, демонструють позитивний ефект на самовідчутті студентів, сприяють їхньому включенню в освітньо-виховний процес, досягти результатів творчої діяльності. Досягнуті результати важливі з огляду на те, що випускники художньо-графічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» є майбутніми викладачами, і в інтересах державної системи освіти та суспільства, формувати психологічно здорових та цілісних особистостей, які не будуть травмувати своїх учнів у майбутньому. Здорове суспільство починається з освіти. Впровадження запропонованих нами прийомів та методів, мають стати початком довготривалої та глибинної роботи забезпечення покращення психологічного клімату в закладах художньо-педагогічної вищої освіти.

Література

Енциклопедичний словник з арт-терапії. За ред. О. Вознесенської, О. Скар. Київ: Золоті ворота, 2017. 312 с.

Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3. За ред. Л.Яворовська, Р.Камишнікова, О.Поліванова, С.Яновська, С.Куделко. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.

Anderson C. The Search for School Climate: A Review of the Research. *Review of Educational Research*. 1982. Vol. 52. № 3. P. 368–420.

Maxwell S., Reynolds KJ., Lee E., Subasic E., Bromhead D. The Impact of School Climate and School Identification on Academic Achievement: Multilevel Modeling with Student and Teacher Data. *Front Psychol*. 2017 Dec 5. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5723344/> (дата звернення: 11.12.2022).

Osmanoğlu D., Hüseyin Y. The Effect of Classical Music on Anxiety and Well-Being of University Students. *International Education Studies*. 2019. Vol. 12. № 11. P. 18–25.

Psychological atmosphere and art therapy at sculpture classes

Shtykalo Tetiana⁴

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

Velychko Dmytro⁵

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

Tverdokhlibova Yanina⁶

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

⁴ Senior Lecturer of the Department of Theory and Methods of Arts and Crafts and Graphics at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

⁵ Honoured Artist of Ukraine, Member of the National Union of Artists of Ukraine, Associate Professor of the Department of Fine Arts, Dean of the Faculty of Arts and Graphics at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

⁶ PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Head of the Department of the Theory and Methods of Arts and Crafts and Graphics at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

The article is devoted to the theoretical substantiation and practical approbation of the need to create a positive psychological atmosphere at classes of Artistic and Creative Activity (Sculpture), as well as the possibility of overcoming psychological stress through art therapy exercises. It is important to identify those means and methods of organizing students' educational process at Sculpture classes which are most effective in creating such a psychological atmosphere that might promote artistic and creative activities and activate students' artistic potential.

In particular, the phenomena of a psychological atmosphere and art therapy, their features in the context of artistic and creative activities alongside the possibility of including these issues in the educational process of the Art and Graphic Faculty of the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Ushynsky University) are considered. That is, it is about creating such a situation in the educational process at Sculpture classes in which students will feel their psychological security, motivation to study and creative effort. The adaptation of the educational environment in accordance with modern criteria for preserving psychological health, which helps to overcome the problems of mental imbalance of future teachers of art specialties.

The article presents the development of art therapy exercises with sculpturing which help in overcoming stress, students' internal tension and emotional burnout. The experience of implementing this development in the educational process intended for future teachers of art disciplines is highlighted. The importance of forming psychologically healthy graduates majoring in pedagogy is emphasized. The proposed methods and techniques were tested on the students of the Faculty of Art and Graphics of Ushynsky University. The practice of applying the methods mentioned in the article and observing the results have been carried out for several years.

The analysis of the primary observation results of the students' psychological state after classes using the proposed methods and conducting art therapy exercises demonstrates an increase in the inclusion of students in the educational process, as well as their activation of artistic and creative abilities. The authors identified the main ways of forming a psychologically healthy atmosphere during the study of sculptural art, which can be adapted to other educational subjects of the art cycle.

The presented article does not cover all aspects of the specified topic; it does not pretend to be complete in the matter either. In particular, further research is needed to determine the level of effectiveness of the proposed methods and exercises through questionnaires, testing and mathematical analysis of the obtained results in order to consolidate the primary conclusions made during the students' field observation. This demonstrates the potential of the chosen topic and the need for further work in this direction. However, those decisions and conclusions on the specified issues which were made in the research process allow us to form a number of methodological principles for creating a positive psychological atmosphere and overcoming a psychological stress at classes of Artistic and Creative Activities (Sculpture), which is an important step in the formation of the future psychologically healthy society.

Keywords: psychological atmosphere, art therapy, psychological release, artistic and creative activities, sculpture.

References

- Anderson, C. (1982). The Search for School Climate: A Review of the Research. *Review of Educational Research*. Vol. 52. № 3. pp. 368–420.
- Енськлопедичний словник з арт-терапії. (2017). [Encyclopedic dictionary of art therapy]. Ed. O. Voznesenska, O. Sknar. Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].
- Maxwell, S., Reynolds, KJ., Lee, E., Subasic, E., & Bromhead, D. (2017). The Impact of School Climate and School Identification on Academic Achievement: Multilevel Modeling with Student and Teacher Data. *Front Psychol*. Dec 5. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5723344/>
- Osmanoğlu D., Hüseyin Y. (2019). The Effect of Classical Music on Anxiety and Well-Being of University Students. *International Education Studies*. Vol. 12. № 11. pp. 18-25.
- Психологічні особливості студент-с'кoho віку. На допомогу кураторам. (2013). [Psychological features of student age. To help curators]. Ed. L. Yavorovska, R. Kamyshnikova, O. Polivanova, S. Yanovska, S. Kudelko. Kharkiv: KHNU imeni V. N. Karazina, Issue 3 [in Ukrainian].

Accepted: November 06, 2023

